

Joxe Azurmendi

Heidegger, Sloterdijk eta (in)humanismoa

Behin irakurri nuen, iraultzak ez direla egiten, iraultza egitera jarrita. Filosofia behintzat ez da egiten propio «filosofia egin» nahita. Beharbada, oraintxe bertan, iraultza egin nahi gabe, inoizko iraultza handiena egiten ari gara; eta «filosofo maisuek», publikoaren lausengua baino ez dute egiten, «X» salbatu nahita.

Zer egin? Momentua leialki pentsatu. Problema bera gure jabetzen bada, beharbada taxuzko zerbait pentsatuko dugu. Eta, baliagarri geratzen dena, garai baten pentsamendua hori izango da hurrengo garaientzat. Noski, mende berrian ere filosofiako profesoreak egoten jarraituko du eta «pentsamenduaren produkzio» profesoral oparotat egonen da. Haatik, XVII eta XVIII. mendeetan Unibertsitatean nagusi ziren irakasle aristotelikoak, XIX eta XX.etan inori ez zaizkio axola; interesatzen zaizkigunak, marjinazioko Spinoza judua edo Descartes emigrante mozorrotua dira.

Ezin jakin, zer ibiliko den pentsamendua mende berrian. Beharbada, zein girotan ibiliko den, igarri liteke zertxobait. Eta, horretara jarrita, gaur egun, pentsamendu bakarra eta globalizazioa aipatuz hasteak obligaziozkoa dirudi, ezta?

Bai? «Pentsamendu bakarra», gure espazioan behintzat, beti egon dena da. Pentsatzea, berak zer pentsatu behar duen, sakristia edo periodikoren batean fabrikatu nahi izaten zaion herri honetan, «pentsamendu bakarren» aurkako borroka da beti. Globalizazioa, aldiz, Sloterdijk bere libururen batean Kristobal Kolon-ekin abiatzen du. Egia esan, Erdi Aroak berak, Mediterraneo birundan, unibertso aski berdindu eta globalizatuaren inpresioa egiten digu, kulturaliki, filosofia arabiar, judu eta kris-

tauen aristotelismo komunaz eta monoteismo gotorraz. Bakarririk, «mundua» piska bat txikiagoa zela orduan. Are, Alessandro Handia eta Inperio erromatarra kontuan harturik, aspalditxoan dabil apika mendebaleko gure gixon-emakume hau mundu globalizatu baten ferietan galdua. Neolitoa bera ez ote da jada industria eta komertzio harrigarriro globalizatua bezala ageri? Ezer berri gutxi eguzki zahararren azpian.

Denok ikusten dugu, ordea, zein —teknologikoki batik bat— sekula ez bezalako mundu benetan berria gainera datorkigun globalizazio —edo inperialismo— berri honetan.

- Orain arte armadetarako zen diru asko, ikerketa zibiletara joango da hemendik aurrera, Berlingo murrua eraitsi eta gero. Giza zientziek oro har, bereziki genetikak, medizinak, garunaren (arimaren!) ikerketak, egundoko aurrerapenak egingo dituzte; ez baitakigu ezta nolako auzien aurrean paratuko gaituzten ere. Giza zientzietako aspaldiko amets faustikoa, «*homunculus*» baten egiteko edo gizakia bere buruaren jainko izatekoa, berriro piztu da, orain arrisku eta mehatxu bezala sentitua esperantza bezala bainoago. Logikoa da, egun jada, behiala itxaropenaren ikurrinak ziren historiaren filosofiak eta utopiak, abarrituak baitautza hautsetan. Aitzitik, XVIII. mendean ez bezala, selekzio genetikoaren posibilitateak zinezkoak dira orain eta, Sloterdijkek «*antropoteknikak*» deritzen horien karietarat, Frankenstein-en eta «gizagaindiko» nietzschearren fantasmak —laborategian fabrikatua orain—, ez komunismoarenak, kurritzen du mundu guztia. Sloterdijkek, edozeintsuk bezala, zientzialariaren eta filosofoaren elkarlana gomendatu du. Baina, kasu!, elkarlan hori berak ez du zientzia eta etikarena bezala ulertzen, horra eskandalua. Gutxienez bere etsaiek ulertu diotenez, filosofoak, Sloterdijken esanean, «eskrupulu moralik» gabeko mundu berri bat —postmoral, kezka moraletatik librea— ireki beharko omen lioke zientzialariari (Th. Assheuer). Agian ez da Sloterdijken irakurketa zuzen-zuzena hori, baina daukagun arazoaren adierazpen oso zuzena funtsean. Ohartzten ote gara zein den benetan gure egoera? Zien-

tziak abailan doaz. Filosofoari eskatzen zaion humanismoa edo morala, filosofoak ezin du eman. Humanismoa hila da. Eta ideiarik ere ez daukagu, gizaki etorkizunaren autokontzientzia nolakoa izan ahalko den. Non ezarriko dion «muga ukiezina» bere buruari.

- Mundua, amerikanoa izango da. Filosofia ere bai. Eta munduko historia ikusteko molde eurozentrikoak, orain arte hain natural eta razionalak iruditzen zitzaizkigun kontzeptu eta erreferentziak, higatu eta orbel haizetan galduko dira. Europa probintzia bilakatuko da. Horra, jada hasia eta aurreratuxea doan «historiaren azkenaren» zentzua: historia ulertzeko egun arteko eredu eta kontzeptuen azkena. Guk, Europako historia modernoa interpretatzeko kontzeptuak (eskuina/ezkerra, Estatuak, sistema ekonomikoa, botereaz jabetzen ei den klase soziala, etab.) eta erreferentziak (Iraultza Frantsesa, oroz gain), historia guztiarentzat eta mundu guztiarentzat eskema bihurtu izan ditugu: mundu guztian, historia, klaserik klase progresatuz, mailaz maila gora doa. Iraultzaren mitoa Europan erreferentzia funtsezkoa izan dugu, bere deribatuekin (funtsean Estatu modernoaren mitoa), batez ere kulturalki Frantziaren eraginpeko eremuetan. Amerikak ez dauka Iraultzaren mitorik. Ez dauka Erdi Arorik, ez Antzinako Erregimenik. Bere-bere mitoak eta kontadizoak dauzka eta bere erreferentziak, Estatuaren sorreraren bere mitoa, historiaren bere ikusbidea. Denoi ere, Amerikaren argipean, beste kontadizo bat bilakatuko zaigu laster historia, munduaren «Ordena Berria». Beste mito batzuek ehunduko dute denbora.

- Momentua, lekuan lekukoa da. Betidanik probintzia izan garenok, ez dugu problemarik izango, nik uste, probintziak gairela ikasten. Lekuan-lekuan diferentea izaten da pentsamendua, pentsamendua bada. Hemendik aurrera ere, «gaurko pentsamendua» egongo da (nagusi dabilena), eta lekuan lekuko gaurko pentsamendua egongo da. Pentsatu ordeaz irakurri, eta ulertu ordeaz errepikatu egiten dutenek bakarrik, uste izaten dute, gure pentsamendua literalki Frankfurteko edo Parisko libururen batean dagoela. («Abertzaletasun konstituzionala» eta).

Beti hala izan da eta ez hemen bakarrik. Heideggerren *Humanismoaren Gutuna* Sartre-ren kritika bat da. Baina ongi erreparatzen badugu, adibide polita da filosofia baten (kasu honetan existentzialismoaren) bi aldiren arteko, edo Frantzia eta Alemaniako filosofiaren arteko desajustearena. Existentzialismoa, zioen Sartrek (1945) humanismoa da, hots, gizartea iraularazteko (Sartrek horrela ulertzen dizu humanismoa), gizon-emakumeak askatzeko pentsamendua. Ez, utz pentsamenduari pentsamendu soil izaten, kontraesango du Heideggerrek (1946); pentsamendua pentsamendua da, ez da bitarteko bat, ez da beste ezein ekintzatarako lehen urratsa. Pentsamenduak aski lan badu orain, pentsatzea zer den pentsatzen... Alegia, Bigarren Mundu Gerraren ostean Frantzian Sartre esaten ari dena, Lehen Mundu Gerraren ostean *Sein und Zeit*-en Heideggerrek berak esan zuenaren berdintsua da, haren iruzkina eta jarraipena. Baina Heidegger, bitartean, iraultza nazionalsozialistan itxaropenik handienak ezarri eta nazismoarekin bere «esperimentu filosofikoa» menturatu eta porrot egitetik dator. Orain Modernia osoaren kritika erradikalenean ari da. Eta hain zuzen modernitate —iraultzaile, gizakia munduaren eta historiaren subjektu eta nagusi deklaratzailerik— horrexen adierazle gailenak Sartre eta haren humanismoa dira. Existentzialismoaren bi leku, bi momentu. Beraz, existentzialismo bat bai, baina bi pentsamendu. Sartre: existentzia berdin ekintza; Heidegger: existentzia berdin meditazioa, gogoeta.

Sloterdijken inguruko zalaparta bera nekez ulertzen ahal da Alemaniako historia espezifikoa —eta hizkerarekiko sentsibilitate alemana, ondorioz— aintzat hartzeke. Haren konferentziako terminologiak Ausschwitz gogorazten diola, egotzi dio E. Tugendhat-ek. Kritiko askok, ez da dudarik, hala sentitu duela. Eta are duda gutxiago, Sloterdijkek —euskaraldu edo erdal itzulpenaren irakurleak apenak ohartuko du, baina— apropos aukeratu dituela halakoxe hitzak eta espresio probokatiboak. Alemaniak bere problemak dauzka.

Euskal Herrian geure problemak dauzkagu. Adibidez, egiten ez dugun gauza askoren artean, autokritika dago,

alemanek asko egiten dutena. Zenbat topiko zaharri lotuegiak gauden, askotan progreak izan nahita, etab. Zaila da, agresioa besterik ez dagoenean, autokritikoak izatea. Zentsura zegoenean, gure pentsamendua lerro artean adierazten ikasi genuen bezala, lerroartean-edo autokritikoak izaten, ikasi beharko genuke. Eta, gainerakoan, geure lekutxoia apailatzen jarraitu beharko dugu, gure mundu txikia egiten eta pentsatzen.

- Filosofiak jarraituko du diziplina gisa egoten —antonomasiaz «pentsamendua» izaten («pentsalarien» ofizioa), geroz eta gehiago inportantzia galduko duela, uste badut ere. Pentsamendu horrek etorkizunean gogoetagai edo ikergai handi bat subjektua izango du; edo subjektugabetasuna, postmodernia, nahiago bada. Esan daiteke, Moderniaren historia, subjektu horren handitzearen historia izan dela: estreina, kaos beltz orokorrean goititu den ni razionala (Descartes), erorkortasun guztiaren erdian dorre tinko, bere buruaren jabe; gero, zientziaren argi (Newton, Kant), Estatu berriaren sortzaile; munduko nagusi beti, ezagutza ororen azken substante nahiz fenomeno ororen erro transzendental. Pentsamenduaren iraultza subjektibista ohi deritzogu modernitatearen oinarri eta hastapen horri. Objektibitatea, munduak ez du berezkoa, subjektu horren ahalmen eta jarduerak definitzen dute. Egun, ordea, subjektu hori, kontzientziarekin identifikatzen zena, bera daukagu kaos batean. Politikoki Marxek desmaskaratua, Horkheimer/Adorno-k «dominazioaren substratutzat» salatua; antropologiak, linguistikak bere zentraltasunetik desplazatua; Freud-ek bere bakuntasuna zatikatua (ez dago ni batik adiera klasikoan, baizik ni in, sub, kontzientea; «nia», «zera», «supernia»: mekanika konplexu bat). Hik pentsatzen huen, beraz bahintzen: baina ez haiz, izan uste huena. Hasteko, ez mundukoa, ezta heure etxekoa ere ez haiz nagusia. Ez ni garden bat, nahaspila bat baizik. Ez heure buruaren hor ezarlea; ha maika zori/txoriren eraikuntza sastar bat baizik, boterea-rena ez azkenik —mila haizeren jostailu. Subjektua berdin kontzientzia bazen, eta kontzientzia (ezagutza) boterea bazen, inoiz baino sendoago dago boterea, baina kon-

tzientzia (subjektua) hautsia da honezkero. Pentsamendu berriak «subjektu»-gabetasunean nabigatu beharko du, munduaren eta bere buruaren bila. Eta filosofia amerikanoa ez dago agian gaizkiena prestatua (Davidson, etc.), bidaia horretan gidari aritzeko.

- Beste muturrean, errealitatea (batez ere soziala, morala) mitoen mitoa gabe pentsatzen —Jainkoa edo azken funtsa gabe— ikasi beharko dugu orobat. Eta mugak pentsatzen. (Pentsatzeak beti eskatzen du mugak pentsatzea). Kinka paradoxal samarrean gaude hemen. Aro teknikoak Lehen-Lehen edo Azken Funtsaren eta Absolutuaren galdararik ez omen du behar. Mundua (eta munduan historia sartzen da) desakralizatu egin da. Berdin, balioak, kontzientziaren obligazioak, etab. Hasieratik hasita, ildo grekoaren jarraian, eta gero are gehiago judu-grekoan, metafisikaren eta mitoen arteko afinitateak nabariak dira; hainbat areago kultura ez-mendebaldarretan, horietan filosofiaren eta erlijioaren arteko mugak ilunak baitira ia beti. Jainkoa, razionalki, pentsamendu razionalistaren baliabide logiko nahiko erraz eta sinplea izan da (matematikoak), filosofiaren azi-orraziotan ageri zaigunez. Kultura landu edo ilustratuko elementu bat (eta jende xumearen jainerakoa). Orain Jainkoa hila da kultura horretan, metafisikarekin batera. Ala, aspaldian Jainkoaz hitz egiten batere ez dakigulako da beharbada, Jainkoaz Jainkoa hitza erabili gabe hitz egiten ez badakigu? Papagaien moduan tradizioa errepikatu baizik ez dakigulako egiten? Izan ere, Jainkoa ahaztu eta «jainkozkoaren» bila berrasten dela baitirudi. Mendebal moderno «razionalizatu» honetantxe, espiritu fin askok birdeskubritzen dizu eta bere esperientzia pertsonal zinezko batean bizi dizu lurraren sakratua, mendiaren jainkozko handia, espazio infinituen esanezinezkotasun durduzagarria; beste jende askok Asian bilatzen dizu, Europak ezin eman bide duen «jainkozkoaren» esperientzia. Gizon-emakume primitiboaren zein bizipen modu mintzo zen haren «Jainkoan», gure kulturak razionalizatu eta hil egin den «Azken Muga» horretan? Erlijioa, gizon-emakume orok ez du beharrezkoa noski. Artea eta filosofia gabe bizi litekeen bezalaxe, bizi liteke gizakia

erlijioa gabe —hirurok bailirateke Espirituaren askatasunaren adierazpen gorenak, Hegel-en esanean. Baina, dirudienez, Jainkoa hil ahala erlijioa zuzenbide eta moral arau bilakatuz doan heinean, espirituak, erlijio orotatik libre, bere jatorrizko askatasunera itzultzeko grina berria dizu, hots, bere «erlijiositate» elementalera... Horrela pentsamendu bat irteten ikusten dugu ja (Heidegger, Sloterdijk), jainkogabetasunaren itsasoetan argonauta berri, sakratuaren bila.

Sloterdijk Heideggerrekin salatzen duenez, soluzioak zeuzkan pentsamendu klasiko predikariak (humanistak) inhumanismoa ekarri du, gizakiaren nahiz jainkozkoaren bere kontzeptu kontrolatuekin. Pentsamendu gogoetariak, orain, berriro bila hasi beharra dauka, soluzioaren bila baino lehen galderaren beraren bila (arazoak berbara ekarri: haragia *Logos* egin bedi), zer den «abere razionala» baino barrenago egiaz gizakia, zer «Esanezinezkoa», «Ukiezina» —zer izango den gizadiarentzat berriro sakratua. Amaieran, sakratua eta sakratuaren muga gabe, holokaustoa baitago.°